

Socijalni aspekti gradskog života u ratu

Dušica Seferagić

Institut za društvena istraživanja Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, Hrvatska

SAŽETAK Autoričin je tekst pokušaj sociološkog promišljanja pojava u tijeku. U njemu se govori o posljedicama rata na gradski (dijelom i na seoski) život.

Glavne posljedice rata jesu: a) drastične demografske promjene; seoba tisuća i tisuća iz ratom uništenih ili oštećenih sela i gradova u naselja pošteđena ratnih razaranja; »sajgonski model« bijega iz sela u gradove u potrazi za sigurnošću izazvao je mnoštvo problema u stanovanju, nezaposlenost, tenzije između domaćih i doseljenika, te prijeti uspostavi demografske i ine neravnoteže u cijeloj Hrvatskoj; b) disfunkcija komunalnog sustava, prilagodba na sve lošije sanitarne uvjete i povratak zajednici kao dominantnijem tipu odnosa među ljudima; c) socijalna dezintegracija zbog nacionalnih tenzija i socijalna homogenizacija temeljena na principu žrtve i nacionalnoj pripadnosti, privremeno brišu normalne razlike; d) psihički problemi javljaju se u svih ljudi, a posebno u onih koji su proživjeli ratne strahote i onih koji su ratovali; psihički će problemi, smatra autorica, biti najtrajnija posljedica rata, premda su naoko (zasad) prikriveni; e) gradska patologija buja: pojačava se kriminal i terorizam; pojavljuje se i »siva patologija«: šverc humanitarnom pomoći, oružjem i sl.; dok veliki gradovi pogoduju širenju ovakva stanja, u selima su česta maltretiranja, ubijanja i izgon nezaštićenoga stanovništva; f) sve to dovodi do goleme pada kvalitete života, počevši od elementarnih tehničkih uvjeta do složenih socijalnih i psihičkih tenzija. Povratak primarnim potrebama osnovno je obilježje pada kvalitete života.

Cljučne riječi: rat, urbani život, socijalni sistem, socijalna dezintegracija, socijalna homogenizacija.

Primljeno: svibnja 1992.

Prihvaćeno: lipnja 1992.

Tekst izvorno objavljen u *Sociologiji sela*, Zagreb, 30 (1992) 1/2 (115/116): 101-107.

1. Uvodno

U ovom tekstu¹ nema riječi o društvenim uzrocima i povodima ratu u Hrvatskoj, već isključivo o njegovim učincima na socijalne odnose, prvenstveno u gradovima. Članak je nužno impresionistički. Nije osnovan na istraživanjima nego na mojim dojmovima koje sam sakupila prateći izvještaje (strane i domaće) sredstava informiranja, u razgovorima, te vlastitim opažanjima i sociološkim načinom razmišljanja.

Objektivno analizirati rat tokom njegova trajanja i živeti u sredini koju on pogada nije nimalo lako. Podaci su neprovereni i mijenjaju se iz dana u dan. Nemoguće je, naravno, putovati po terenu i promatrati zbivanja na samom mjestu. Pa ipak, tema je izuzetno važna i zaslužuje makar i površan opis, u nadi da će u skoroj budućnosti biti moguće provesti pravo istraživanje.

Tisuće je ljudi poginulo i ranjeno, stotine tisuća izgubile su i napustile svoje domove. Sela i gradovi uništeni su, oštećeni, naruženi! Uz ljudske i materijalne žrtve, ekonomski kolaps, najveće promjene dogodile su se u socijalnim odnosima, poput: dramatičnih demografskih promjena, (dis)funkcioniranja komunalnog sistema, socijalne dezintegracije i nove socijalne homogenizacije, ponašanja u izuzetnim uvjetima, psihičkim problemima, gradskoj patologiji, drastičnom padu kvalitete svakidašnjeg života, itd.

2. Demografske promjene

Drastične demografske promjene zahvatile su teritorij Hrvatske. Više od jedne šestine populacije napustilo je svoje domove i naselja. Većina ih se sklonila na sigurnija mjesta u samoj Hrvatskoj (ili Srbiji), drugi su izbjegli u ostale republike a manji broj u inozemstvo. Dok je jedan dio ljudi pobjegao pred vojnom obvezom (»ovom« ili »onom«), najveći dio čine ratom ugroženi prognanici.

Izbjeglice ne žive normalnim životom već »čekaju«. Čekaju da završi rat, da se vrate svojim domovima (ukoliko ih imaju) ili da se skrase u novoj okolini. Jedan dio smjestio se u rodbine, prijatelja ili nepoznatih ljudi, drugi je smješten po hotelima, odmaralištima ili na drugima, za to manje ili više pogodnim mjestima. Mnogi su razdvojeni od svojih obitelji, najčešće staraca ili muževa i sinova na fronti, često zauvijek. Nakon razdoblja sažaljenja i razumijevanja u nekim obiteljima koje su primile izbjeglice, javlja se zasićenje, nestrpljivost i želja da ovi odu. Sve lošija ekonomska situacija i siromaštvo primalaca važan je faktor njihove hostilnosti.

¹ Ovaj je tekst preuređeni referat što ga je autorica napisala za dva internacionalna skupa: »Urban Planning and Environmental Policy in the Context of Political Economic Changes in Central Europe« (Prag, siječanj 1992.) i »European Cities: Growth and Decline« (Den Haag, travanj 1992.).

Izbjeglince iz bogatijih dijelova Hrvatske, ukoliko imaju kuda, u pravilu se žele vratiti svojim domovima. No može se očekivati da mnogi mladi ljudi iz nerazvijenijih krajeva vide svoju šansu u ostanku u većim gradovima i započinjanju novoga života. Država pokušava održati moral izbjeglicama obećavajući im skori povratak, ali ta obećanja ona mora i kontrolirati: mnogim naseljima nedostaje infrastruktura za normalan život.

Nedostatna je infrastruktura i u mjestima koja su primila prognanike. Treba se prilagoditi novim promjenama: novi poslovi, stanovi, škole i sl. potrebni su za integraciju u novu sredinu. Zagreb, kao jedan od rijetkih pošteđenih gradova, glavno je odredište izbjeglicama. Ako se ove demografske promjene uskoro ne vrate normalnim tokovima, mogu se očekivati veliki problemi kako u napuštenim tako i u prenapučenim mjestima.

Z. Perković primjećuje: »Suprotno iskustvima iz II. svjetskog rata u Engleskoj i Njemačkoj (gdje su ljudi iz gradova bili evakuirani u sela da bi izbjegli napade), primjer Hrvatske bliži je »sajgonskom modelu«: ljudi iz sela bježe u veće gradove gdje se osjećaju sigurnijima. U građanskom ili partizanskom ratu anonimnost grada nudi određen stupanj zaštite. Opasnost od avionskih napada manja je u gradovima nego na prvim linijama borbe, pod udarom artiljerijske vatre.

Zagreb i drugi veliki hrvatski gradovi u zadnjih su 20-ak godina imali značajan pad rasta populacije. Rat, sa svojim »sajgonskim modelom«, mogao bi, barem privremeno, preokrenuti tu tendenciju.«²

3. Disfunkcije komunalnog sistema

U srušenim i oštećenim mjestima čitav bi komunalni sistem trebalo reorganizirati. U mjestima-primateljima, također.

Tebnički komunalni sistem (voda, kanalizacija, smeće, plin, struja) u mjestima zahvaćenima ratom ne funkcionira ili funkcionira povremeno. Čak i kad se popravi, novi ga napadi ponovo onespособljavaju (npr. Osijek, Zadar, Dubrovnik...). Potrebno je pronaći alternativne izvore (voda u kanistrima, drvo za ogrjev umjesto struje i plina, svijeće umjesto električnog svjetla idr.). Ovo manje ili više može funkcionirati u selima i manjim gradovima; u velikim gradovima, ovisnima o velikim komunalnim sistemima, to je gotovo nemoguće. Higijenski i zdravstveni uvjeti postat će uskoro srednjovjekovni. Tome se može dodati *glad* kao treći jahač apokalipse.³

² Iz razgovora sa zagrebačkim geografom, Zorislavom Perkovićem.

³ Osim problema nabave hrane, zbog nestanka struje smrznute su se zalihe pokvarile u nekoliko dana. U mnogim mjestima nije bilo vode, tako da su ljudi skupljali kišnicu za piće.

Društveni komunalni sistem također je bilo potrebno reorganizirati. Formalne institucije (mjesne zajednice, općine) postaju centri društvenog života. Naprasno omalovažavanje uloge mjesne zajednice (kao, tobože, socijalističke samoupravne izmišljotine a ne civilizacijske tekovine građanskog društva) pokazalo se sasvim pogrešnim. Baš u mjesnim zajednicama najuspješnije su se rješavali problemi svakodnevnog života u ratu. Trebalo je osnovati niz novih institucija: centre za brigu o izbjeglicama, urede za informacije o nestalima i poginulima, urede za skupljanje pomoći žrtvama, organizirati skloništa, zamračenja, kontrolu ponašanja sumnjivih osoba (primjerice snajperista) itd.

Postojeće su se institucije morale prilagoditi novim uvjetima (starački domovi, bolnice, škole). Na prvo mjesto izbili su Caritas, Crveni križ i druge slične ustanove.

Trebalo je organizirati i obranu. Ulice su preplavili vojnici i policija, postavljene su barikade, zaštitne vreće, izlozi su oblijepljeni trakama, ulice zamračene, kretanje svedeno na minimum.

No sve je to došlo iznenada i formalan sistem nije najbolje funkcionirao. Stoga su se pojavili paralelni neformalni socijalni sistemi da nadopune, isprave ili zamijene formalne.

4. Novi neformalni socijalni sistemi

Novi neformalni sistemi uglavnom su organizirani oko samoga *opstanka*. Kao što je tehnički komunalni sistem u mnogim mjestima spao na srednjovjekovni, socijalni se sistem također vratio prethodnim fazama. Ljudi su se mnogo više povezali s obitelji, rodbinom i prijateljima nego sa svojim radnim institucijama, kolegama, interesnim grupama. Naglašeno rečeno, »zajednica je zamijenila društvo«.

U neformalnom dijelu obrane dogodile su se zanimljive stvari. Mnogo ljudi sa »socijalnog dna« volontiralo je i »podmetnulo leđa« za razne zadatke: održavanje i čuvanje skloništa, noćna dežurstva, kontroliranje zamračenja, izvještavanje o sumnjivim osobama i ponašanjima, pomoć starijim osobama ...

Nakratko, bila je to njihova socijalna promocija. Puška u ruci pomogla je osjećaju moći.

Poseban način života stvorio se u skloništim: ljudi su se vrlo brzo integrirali, vrlo lako komunicirali, uspostavljali normalan način života pod zemljom (igra djece, ogovaranje, kartanje muškaraca...). Naravno, golema je razlika između života u skloništim, gdje su alarmi bili lažni, od onoga u mjestima gdje je opasnost bila stvarna, gdje je bio rat i gdje su ljudi provodili dane, tjedne i mjesece pod zemljom. Velika je razlika i između svijetlih, čistih i novih »atomskih« skloništa u nekim modernim zgradama, od prljavih, mračnih i vlažnih podruma.

5. Socijalna dezintegracija nasuprot socijalnoj homogenizaciji

Prije i poslije izbora, a naročito tokom rata, glavna socijalna dezintegracija događala se na nacionalnoj osnovi. Na istom principu, samo unutar iste nacije, odvijao se obrnut proces: socijalna homogenizacija.

U selima i manjim mjestima, gdje se gotovo svi znaju i gdje su stoljećima živjeli kao dobri susjedi, te su promjene bile drastične i upropastile su mogućnost normalnog života. U gradovima, pod okriljem anonimnosti, ti su sukobi bili manje očiti ali su se zbivali na mikrorazinama: u radnim organizacijama, školama, susjedstvu, pa čak i među donedavnim prijateljima.

Drugi tip socijalne homogenizacije osnivao se na principu »žrtve«. U skloništima, na bojištima, u izbjegličkim kampovima i sl. silom prilika našli su se zajedno profesori, službenici, radnici, seljaci.

Sve uobičajene socijalne razlike i iz njih proizišla socijalna distanca, privremeno su ustuknule pred istom sudbinom ugroženosti. Tako su pripadnost istoj naciji i pozicija žrtve nakratko zbrisali vjekovni jaz među društvenim slojevima.

Ovim procesima, a posebno socijalnoj dezintegraciji, znatno su pridonijeli politička mašinerija i sredstva javnog informiranja.

6. Psihički problemi

Uz promjene u socijalnom ponašanju, značajni su i psihički problemi koje je rat izazvao. Njihova je brojnost velika, a težina vrlo različita. Najteže su stradali ljudi direktno izloženi ratnim razaranja, dok su u mnogim pošteđenim područjima baš to bili glavni problemi.

Za mnoge ljude mržnja prema neprijatelju, ponos na vlastitu domovinu i narod, nadvladali su strah i žalost. Država je, naravno, morala podržavati osjećaj herojske žrtve kako bi umanjila tragiku mnogih i mnogih smrti i ranjavanja, te održala visok moral. Pa ipak, svi oni koji su bili žrtve ili imali žrtve rata u svom okruženju, bojali su se, tugovali i počeli mrziti sâm rat. U najgoroj su situaciji vojnici koji su morali ubijati druge ljude.

Zatečeni i pod stresom našli su se mnogi ljudi koji ne drže do nacionalnih vrijednosti, koji su iz miješanih brakova, ljudi koji su po uvjerenju pacifisti a, naravno, i oni kojima je odgovarao prijašnji sistem i jugoslavenska država. Oni su izgubili sigurnost, a mnogi su od njih, manje ili više podlegli psihičkim problemima.

Ljubav, mržnja, strah, žalost, sve jake emocije, potresaju ljudske živote svakodnevno i sa svima njima nije se lako nositi. Psihičke su bolesti u porastu iako je društveni odnos prema njima, na neki način, omalovažavajući; smatraju se privre-

menima. No nije nerazumno očekivati da će po završetku rata, obnove privrede, uspostavljanja kakve-takve socijalne ravnoteže, baš psihički problemi ostati najduže, ako ne i trajno u dušama mnogih ljudi. Ljudi koji su preživjeli rat, neće nikada više biti isti.

Psihički problemi podjednako pogađaju sela, male gradove, velike gradove, i podjednako sve ljude. Oni su a-prostorni.

7. Gradska patologija

Seoska i gradska patologija različite su toliko koliko je seoski život različit od gradskoga. Socijalna je kontrola jača u selu. S jedne strane, to daje veću sigurnost a, s druge, pretvara se u njezinu suprotnost. Neopisivi su se zločini dogodili baš u selima nad nezaštićenim seljanima a i među njima samima.

U gradovima se mnogo više razvija »crna« i »siva« patologija.

Rat pruža odlično tlo za gradski terorizam. U situaciji totalne anomije, svaki politički zločin može se prikriti »običnim« i *vice versa*. Svako mjesto okupljanja ljudi (postaje, robne kuće, škole, crkve) potencijalno je mjesto zločina. Najsnažnije su glasine o snajperistima koji tjeraju strah u kosti svim ljudima. Svaki prozor, svako drvo, svaka veža može skrivati jednog snajperistu! Osim terorizma cvjeta i »obični« zločin: krađe, nesreće, ubojstva. Krađe, posebno za vrijeme uzbuna kada ljudi odlaze u skloništa, najčešći su oblik gradske patologije. Tome, dakako, pridonosi i drastično siromašenje populacije.

Veoma je raširena i »siva« patologija. Ratni profiteri rastu »kao gljive«, i to i individualni kao i institucionalni: otuđuje se i preprodaje pomoć za žrtve rata, preprodaje oružje, izrađuju lažni dokumenti.

Usprkos navedenim činjenicama, mistifikacija i demonizacija neprijatelja nije ništa manje patološka od stvarnih čina. Priče koje lede krv u žilama imaju na ljude isti učinak kao i stvarni događaji.

8. Pad kvalitete svakodnevnog života

Druga važna razlika između sela i gradova jest u sposobnosti prilagodbe izvanrednim situacijama. Ukoliko nisu stvarno uništena, u selima se daleko lakše prilagoditi primitivnijem i siromašnijem (a sela su ionako siromašnija) načinu života. Alternativni izvori energije, mogućnost proizvodnje hrane za opstanak veći su. U gradovima su, kao što smo spomenuli, mogućnosti prilagodbe ograničene, pa se i pad kvalitete života jače osjeća. Najveći je stambeni problem. U srušenim i oštećenim kućama, pogotovu zimi, život je nemoguć. Ljudi se moraju odseliti.

Nadovezujući se na prave ratne probleme, najveći problemi proizlaze iz *ekonomske situacije*. Rast nezaposlenosti, niske plaće, inflacija, visoki troškovi života, nedostatak životnih potrepština, već su dotakli granicu opstanka, i sada se za sve veći broj ljudi spuštaju ispod nje. Razlike među regijama u ratu i onima izvan rata goleme su, ali opći problemi pogađaju sve dijelove zemlje i gotovo sve društvene slojeve (mada ne u istoj mjeri). *Povratak primarnim potrebama i opstanku glavne su odlike kvalitete života*. I dugo će ostati takvima.

9. Jedna mala klasifikacija gradova po oštećenosti

Uzimajući u obzir sve navedene elemente, moguće je improvizirati klasifikaciju gradova po kriteriju opće oštećenosti:

1. razrušeni i napušteni gradovi (Vukovar, Ilok, Driš, Slunj...);
2. oštećeni i ozbiljno ugroženi gradovi (Osijek, Vinkovci, Zadar, Šibenik, Dubrovnik, Karlovac, Sisak, Gospić...);
3. lakše oštećeni i neznatno ugroženi gradovi (Zagreb, Split, Varaždin...) pod jakim psihičkim pritiscima;
4. gradovi fizički netaknuti, s donekle mirnijom atmosferom (Rijeka, Pula, istarski i otočni gradovi...);
5. kombinirane situacije (po sugestiji Z. Perkovića).

Ista se klasifikacija, naravno, može primijeniti na bezbrojna sela, o kojima smo doznali i kojima smo ime čuli tek kada je izbio rat.

10. Budućnost?!

Neovisno o usponima i padovima napetosti, još uvijek nije moguće reći koliko će i gdje će rat dugo trajati. No jedino racionaino razmišljanje o budućnosti pretpostavlja *kraj rata* (i strogu kontrolu mira tamo gdje će rat još uvijek trajati).

Prije no što rat završi, mogu se očekivati još veći ljudski i materijalni gubici. Situacija će biti gora nego što je sada. Prvi zadatak nakon rata bit će obnova, koja će, s obzirom na težinu gubitaka i siromaštvo zemlje, trajati prilično dugo. S njezinim završetkom vratit ćemo se, eventualno, na razinu razvijenosti prije rata.

U vrijeme obnove većina domaćih i stranih investicija ići će prvenstveno u uništene i oštećene regije i naselja. Prostor više nikada neće izgledati kao prije. Neka će područja ostati napuštena, druga će možda neočekivano procvjetati.

Osnovni konflikt može se očekivati između oštećenih regija i naselja te pošteđenih regija i naselja. Dok će prve s pravom tražiti solidarnost u obnovi, druge će vjerojatno zastupati teoriju polova rasta, po kojoj naprednije regije i naselja no-

se napredak i prenose ga na ostala područja. Problem nije samo ekonomski već i moralni. Ravnotežu državne intervencije u distribuciju i obećanih tržišnih mehanizama bit će teško postići. Koliko oštećena područja zaslužuju pomoć, toliko i područja koja već dobro stoje imaju pravo da novac, znanje i resurse ulože u zajedničku ali i svoju korist. Najoštrije sukobe izazvat će jagma za lociranjem stranog kapitala u svom području, tj. u naselju.

Najvjerojatnije je da će u vrijeme obnove država i dalje zadržati glavnu ulogu u planiranju i alokaciji resursa, dok se pravo tržište može očekivati tek kasnije.

Dakako, ovisno o tome kako će se i gdje obnova ostvarivati, moguće je očekivati daljnje migracije ljudi za kapitalom, poslom, za boljim životom. Ako prevagne centralistički koncept, ljudi će dolaziti u veće gradove, a posebno u Zagreb kao hrvatsku metropolu. Prije godinu dana obećane restrikcije useljavanja (posao i stan) neosporno će biti u igri ukoliko gradovi budu htjeli kontrolirati svoj rast. Stara teza o mjestu rođenja kao prirodnoj privilegiji, prilikom zadovoljavanja osnovnih potreba probudit će se iz svoga zimskog sna. »Dotepenci« će ponovno biti na tapetu. Po svojoj logici oslabit će nacionalna i žrtvena homogenizacija i nacionalni sukobi, a porast će klasični socijalni i prostorni konflikti.

Nakon obnove, premda je treba koncipirati simultano, nastupit će (nadajmo se) vrijeme *razvoja*. Klice tipa razvoja bit će određene već u vrijeme obnove.

O tome kako će se stvarno a ne deklarativno koncipirati razvitak, hoće li Hrvatska težiti otvorenom društvu ili će prevagnuti autarkija, ovisi i razvoj prostora i gradova u njemu.

Osnovna je dilema: policentričan ili monocentričan, tj. oligocentričan razvoj naseljske mreže.

Policentričan razvoj osigurava podizanje kvalitete uvjeta života svima, monocentrični – nekima. Ne osiguraju li se urbanizirani uvjeti života u manjim gradovima, a posebno selima, male su šanse da će ljudi u njima htjeti živjeti. Sada se već očituje sklonost države centriranju razvoja (i moći) u hrvatsku metropolu. Sukob interesa subjekata razvoja periferije i centra ostat će obilježjem socio-prostornih odnosa. Posebna vrsta latentnog ali i manifestnog sukoba razvila se između područja u ratu i Zagreba kao centra ratne strategije, često neodgovarajuće onima na terenu. Hrvatska metropola, ma kako je »ulaštili«, ne može biti ništa drugo nego glavni grad onako urbanizirane i razvijene Hrvatske kakva će ona u cjelini biti.

Dušica Seferagić

Institute for Social Research of the University of Zagreb, Zagreb, Croatia

The Social Aspects of Urban Life in the War

Summary

This article is an attempt at a sociological approach to a current event. It speaks about the effects of war on urban (partly also on rural) life. The main effects are: a) drastic demographic changes: the migration of thousands of people from villages and towns destroyed or damaged by the war into settlements spared from war destruction. The »Saigon model« of fleeing from villages into towns in search of safety caused many problems in housing, unemployment, tensions between hosts and immigrants, and is threatening a demographic debalance in the whole of Croatia; b) the disfunction of the social and technical public utility system, an adaptation to the decrease of sanitary conditions to a medieval level and returning to the community as the dominant type of interpersonal relations; c) social disintegration because of national tensions and social homogenization based on the victim principle and nationality temporarily erase normal social differences; d) psychic problems appear among all people, especially those who lived through the horrors of war and those who fought in the war. The author considers that psychic problems will be the most lasting effect of the war, although they are hidden at first glance; e) urban pathology is rife. Crime and terrorism are increasing. There is also »grey pathology«: black marketing humanitarian aid, weapons etc. While great cities favour these kinds of activities, in villages there is frequent maltreatment, murder and expulsion of the unprotected population; f) all this leads to a great decrease in the quality of life, starting from elementary technical conditions to more complex social and psychic tension. The basic characteristic of the decreased quality of life is a return to primary needs.

Key words: war, urban life, social system, social disintegration, social homogenization.

Received on: May 1992

Accepted on: June 1992

The paper originally published in *Sociologija sela*, Zagreb, 30 (1992) 1/2 (115/116): 101-107.

Dušica Seferagić

Institut de Recherches sociales de l'Université à Zagreb, Zagreb, Croatie

Aspects sociaux de la vie urbaine dans la guerre

Résumé

Ce texte est un essai de considération sociologique sur un phénomène en cours de déroulement. Il traite des conséquences de la guerre sur la vie urbaine (et en partie rurale). Les conséquences principales sont: a) changements démographiques drastiques; migration de milliers de personnes de villes et de villages détruits ou endommagés par la guerre vers les agglomérations épargnées par celle-ci. Le «modèle de Saïgon» de fuir des villages dans les villes à la recherche de la sécurité a provoqué de nombreux problèmes concernant le logement, le chômage, les tensions entre les hôtes et les immigrés et menace de provoquer un déséquilibre démographique dans toute la Croatie; b) disfonction du système de voiries, adaptation à la dégradation des conditions sanitaires qui atteignent celles du moyen âge, retour à la communauté en tant que type dominant de rapports entre les gens; c) la désintégration sociale causée par les tensions nationales et l'homogénéisation sociale basée sur le principe de la victime et sur l'appartenance nationale, effacent provisoirement les différences normales; d) les problèmes psychologiques apparaissent chez tous et en particulier chez ceux qui ont vécu les horreurs de la guerre et ceux qui ont fait la guerre. Bien que pas toujours évidents, les problèmes psychologiques, considère l'auteur, seront la conséquence la plus durable de cette guerre; e) la pathologie urbaine progresse, la criminalité, le terrorisme augmentent. On note également l'apparition de la «pathologie grise»: marché noir avec l'aidé humanitaire, trafic d'armes, etc. Tandis que les grandes villes sont propices à ce genre d'activité, dans les villages la population non protégée est maltraitée, tuée, expulsée; f) tout cela mène à une baisse de la qualité de la vie – des conditions techniques élémentaires aux tensions sociales et psychologiques complexes. Cette baisse de la qualité de la vie entraîne un retour aux besoins primaires.

Mots-clés: guerre, la vie urbaine, système sociale, désintégration sociale, l'homogénéisation sociale.

Reçu: mai 1992

Accepté: juin 1992

Душица Сеферагич

*Институт общественных исследований Загребского университета,
Загреб, Хорватия*

Социальные аспекты городской жизни во время войны

Резюме

Текст автора представляет попытку размышлять о текущих явлениях с социологического аспекта. В нём речь идёт о последствиях действия войны на жизнь города (частично и села). Основными последствиями действия войны являются: а) коренные демографические перемены; передвижение масс людей из сёл и городов, уничтоженных или расстроенных действиями войны, в районы, неохваченные разрушениями войны; модель бегства в безопасность из села в города, типа *Сайгон*, вызвал много проблем на плане жилья, безработицы, напряжённых отношений между домашними и пришельцами, представляя угрозу устроить демографические и иные неравновесия в целой Хорватии; б) неисполнение функций системы коммунальных услуг, приспособление к таковым санитарным условиям, которые становятся всё хуже и хуже, и возвращение к общине, как наиболее господствующему типу отношений между людьми; в) социальное разъединение, как следствие национальных напряжений, и социальная гомогенность - по принципу жертвы и национальной принадлежности - одно время вытирают нормальные различия; г) психические проблемы являются у всех людей, особенно у тех, которые пережили страдания во время войны, и тех, которые боролись; психические проблемы станут, как считает автор, самыми удлинёнными последствиями войны, хотя они теперь, как будто, прикрыты; е) патология города цветёт: разрастаются криминал и терроризм; проявляется и *чёрная патология*: контрабанда гуманитарной помощью, оружием и т. п.; пока большие города представляют благоприятную почву для расширения такого рода состояния, в сёлах частые мучения, убийства и изгнания незащищённых жителей; ж) всё это приводит к большому упадку качественного образа жизни, начиная с элементарных технических условий по сложным социальным и психическим напряжениям. Возвращение к первичным потребностям является основным признаком упадка качественного образа жизни.

Ключевые слова: война, жизнь в городе, социальная система, социальное разъединение, социальная гомогенизация.

Получено: в мае, 1992 года.

Принято к печати: в июне, 1992 года.

Текст впервые опубликован в журнале *Sociologija sela* (*Социология деревни*), Загреб, Vol. 30, 1992, № 1/2 (115/116), стр. 101-107.